

Trong nh ng bu i nói chuy n v i b n bè, n u ng i nào nói chuy n gì có v khó tin và rào tr c đón sau cao h n c b c t ng Đông Bá Linh, tôi th ng hay nói gi u c t là h nói chuy n nh ng i B c K Hà L i.

B y lâu nay tôi t ng đó ch là m t bình ph m vô b , th nh ng g n đây vài ng i email “phê bình xây d ng” là tôi không nên nói x u ng i B c th ng nh t vì không ph i ng i B c nào cũng nh th . Là ng i có tinh th n hoà gi i luôn có đ u óc c u ti n, th y sai thì nh n th c mình đúng ngay l p t c đ s a đ i, tôi hoàn toàn đ ng ý không ph i t t c ng i B c nào cũng v h u v v n; th nh ng s th t là ph n đồng tính tình ng i B c gi ng nhau. M quy n t đ i n Vi t Nam c a hai tác gi Nguy n Tài Đ c và Nguy n Tài Tình (hai ng i này đ u là bà con ru t th t c a tôi) tra kh o ch “khách sáo”, l i gi i thích s là: m t ng i sinh tru ng hay có máu m liên h tr c thu c c mi n B c.

Tr c khi đ c gi c c l c ph n đ i cho tôi lên đ n đ u đài là tôi nói x u ng i B c, tôi xin kh ng đ nh r t t t ng tôi không ph i là đi p viên n m vùng quê em mi n Tây Ninh trà tr n vào hàng ngũ ng i mi n B c làm m t thám: tôi cũng là ng i mi n B c. B m tôi sinh làng Bách C c, huy n V B n, t nh Nam Đ nh. Tuy r ng tôi sinh tru ng trong Sài Gòn n nhà th ng Đ c Chính đ ng Cao Th ng, đ i di n r p Đ i Đ ng g n ch Bàn C , cái văn hóa giáo d c tôi th m nhu n là t b m tôi ng i mi n B c, hoàn toàn không có m t chút pha loãng hay nh h ng m t tí nào c a ng i mi n Nam. Th t s là văn hóa mi n B c ghi kh c quá sâu đ m trong tôi đ n n i khi tôi v a m i lên lên ba tu i, b m tôi đã t n r t nhi u ti n cho tôi vào tru ng h c s a gi ng đ tôi nói “l y cái ch i”ch không ph i “n y cái ch i”, “lái xe” thay vì “nái xe”.

H n ch ch ti p xúc v i ng i trong gia đình nên hành đ ng và c x c a tôi nh ng i mi n B c t lúc bé, tôi ch phát hi n s khác bi t gi a B c K và Nam k khi vào h c ti u h c. Tr c khi đi h c, b tôi đã d y tôi t p đ c nhà, l i d y đánh v n c a b tôi khác v i tr ng cô giáo ng i mi n Nam d y. Ch ng h n nh ch “tam”, b tôi d y đ c là “te^a-ta-em-tam”, trong khi cô giáo d y : “a-em-am, t -am-tam”. Ch “đàn”, b tôi đ c là “đê-a-đa-en-đan-huy n-đàn”, trong khi cô giáo d y “a-en-an-huy n-àn, đ -àn-đàn”. Ban đ u tôi h i ng ng n m t tí nh ng khám phá ra ngay là tuy khác l i đánh v n, ch đ c cu i cùng cũng gi ng nhau. Có m t l n khi cãi nhau, tôi nói v i ng i b n là: “Đ m t d y”. Nó đ ng th n m t ra, h i tôi m t d y là m t gì, tôi cũng không bi t làm sao mà gi i thích đ c cho nó hi u nên cu c cãi c ch m d t. Làm sao cãi c khi hai bên không hi u nhau? R i có nh ng lúc đám b n Nam K ch c tôi, hát: “B c K ăn cá rô cây, Ăn nh m l u đ n ch t cha B c K”, thì tôi bi t ch c là tôi không ph i là ng i Nam.

Tôi k chuy n vòng vo tam qu c nh th đ xác đ nh chính tôi cũng là B c k , do đó n u có ch trích ng i B c thì tôi là ng i tay trong, có đ y đ th m quy n và kinh nghi m đ phân tích và phê bình.

N c Vi t Nam c u t o b ng ba mi n, B c Trung Nam. Vì l ch s và đ a th , cách phát âm và cá tính c a ng i ba mi n khác nhau. Ng i Vi t b t đ u t mi n B c r i đi đ n vào mi n Trung và mi n Nam. Các vua nhà Tr n thôn tính n c Chiêm Thành t Qu ng Bình đ n Phú Yên vào th k th M i L m, và vua Quang Trung Nguy n Hu xâm chi m mi n Nam c a ng i Khmer vào th k M i B y. Ng i mi n Trung do đó phát âm ti ng Vi t v i âm hoà l n c a ng i Chiêm Thành, và ng i mi n Nam phát âm ti ng Vi t hoà l n v i âm ti ng Khmer. C ng thêm nh h ng văn hóa, cá tính c a ng i mi n Trung và Nam có đ c thù rõ r t so v i ng i mi n B c.

Ng i mi n B c nh h ng sâu đ m c a đ o giáo Kh ng T , vua ra vua , tôi ra tôi, k sĩ là k sĩ. L là m t đ c tính quan tr ng trong năm đ c tính nhân, nghĩa, l , trí, tín. H n nghìn năm b ng i T u đô h sáng nào cũng ăn đim-sâm làm ng i mi n B c ngao ngán luôn mang ý t ng n i d y đánh đ u i ng i Trung Hoa dành l i đ c l p đ có c h i ăn l i đ c bát ph . Ng i mi n Nam nh h ng Ph t Giáo, c a n n văn minh Khmer, ru ng lúa phì nhiêu vì n m trong đ ng b ng sông C u Long, th c ăn đ y d y v i tôm cá, lúa g o nên dân tình phè ph n. Cá tính c a ng i mi n B c do đó khác h n ng i mi n Nam: Ng i mi n B c ti t ki m, c n cù, siêng năng, khoe khoang, tài gi i, khéo ăn nói, khách sáo, trong khi ng i mi n Nam hi n t , ch t phác, thành th t, đ n gi n, th i mái trong đ i s ng, suy nghĩ, th ng th n có sao nói v y.

Tôi l y v ng i Nam, có b n c ng i Nam l n ng i B c nên am t ng c hai n n văn hóa. Tr c 75 khi t ngoài B c di c vào Nam, chúng tôi không g i ba má là b m mà g i là Th y U thì đ bi t là tôi h p th n n văn hóa B c K m c th ng th a đ n ch ng nào. Ng i B c lúc

nào cũng l ch s , khi nói chuy n v i b n c a ng i thân trong gia đình vai v nh h n mình thì luôn luôn h danh x ng mình b ng ng i th p h n. Tôi còn nh khi còn h c ti u h c, m t c u bé đ n nhà r tôi đi h c chung. Lúc y tôi đang t m, b tôi ng i trong nhà m i nói v i c u bé:

-Em còn đang t m, anh vào nhà ng i ch i m t ch c đ i em nó xong thì s ra đi v i anh.

Th ng nh ng i Nam m t non cho t, ch m i có m i tu i th y ông già râu tóc b c ph ng i trên gh sa-lông g i mình là anh nên s vãi đá ra c qu n không dám đ ng đ i tôi, b ù ch y m t.

S khách sáo v l nghi không ph i m t s m m t chi u m t ng i có th thu ho ch đ c. Nó gi ng nh bí quy t ki m hi p huy n bí T ch Tà Ki m Ph trong L c M ch Th n Ki m ph i tu luy n trên núi B o Long ba m i năm m i tr nên cao th võ lâm. B m d y ngày đêm h t năm này sang năm khác, b ch i te tua “D y con nh n c đ lá khoai!”, “Cái th ng t i nh đêm, d y nh đ t!”, “Nói con nh nói van nói l y!” thì m i tr nên điều luy n trong vi c khách sáo.

M t l n l c nhà n u xôi chè, sau khi cúng ki ng và gia đình đã ăn xong, m tôi s i xôi và chè ra hai bát nh –xôi chè v n còn r t nhi u i- và b o anh tôi, lúc b y gi kho ng ch ng sáu tu i, mang sang bi u nhà bà Bác xóm k bên.

Anh tôi kh n b ng hai bát xôi chè sang nhà bà Bác và tr v nhà m i l m phút sau v i b m t t i rói, báo cáo v i b tôi là s m ng đã hoàn thành:

-Th a Th y con đã mang chè sang bi u Bác.

-Con gi i l m. Bác có nhà không con?

-Vâng, Bác có nhà. Bác ăn chè ngay vì Bác nói Bác đang đói b ng.

-Thế Bác có nói gì không?

-Bác bảo nói với U là U nấu chè ngon, và cảm ơn Thầy U.

-Con mang sang cho Bác, có nói gì với Bác không?

-Dạ, con nói với Bác là nhà cháu ăn thầy mang sang biếu Bác...

Bố tôi nghe được đây thì nói ngay lên mặt con như máu cá tim:

-Tôi gọi là cái thầy ngạo mạn! Ai bảo con nói như thế? Cái thầy ngạo mạn như đêm, dấy như đất!

Bố tôi giận dữ vì quá giận nên là anh tôi trình khách sạn vẫn còn quá sớm, thầy sao nói với người khác. Nhưng nhìn thấy ra là này không phải là nói của anh tôi mà là nói chính mình cho anh rèn luyện chính con nên bố tôi phải dành ra vài phút thì gọi huấn luyện anh tôi nói cho thầy đạo đức văn hóa Bác K:

-Bố sau con không nên nói như thế. Khi mang biếu cho Bà hay bố mẹ ai, con phải nói là U cháu trình khi nấu món này cảm ơn thầy đó chứ nghĩ đến Bác. Đêm qua U cháu trình khi nấu đã trình trình cảm ơn vì cảm hình dung là Bác ăn bát chè sớm thầy ngon miệng vì U cháu quyên tấc dành riêng cho Bác....

Khách sạn có nghĩa là có tính chất xã giao, lịch sự bên ngoài, không thất lòng. Vì vậy mà tuy rằng gia đình nghèo rất nhiều người, các con của nào cũng được dạy dỗ là ai cho gì cũng không lấy, có đôi đũa đầu, đến nhà người khác để ăn thì cũng phải chờ. Mang cái chén thức ăn cao quý vậy nên ngày xưa tôi chỉ thích đến nhà bạn người Nam vì nấu ba má chúng nó ăn uống, tôi không bao giờ từ chối; trong khi đó nấu đến nhà bạn Bác K, lúc nào cũng vậy, cho đến mà tôi đã no tuy rằng trong bụng thì đói meo khi được bố mẹ nấu

m i: “D , cháu m i ăn ì nhà”, “Không cháu không u ng”.

Ch khách sáo bao hàm ý nghĩ không th t lòng nên nói chuy n v i ng i B c m t ng i lúc nào cũng nên đ cao c nh gi ác nh ngày x a lính Vi t Nam C ng Hòa đ ng gác sông B n H i vĩ tuy n th 17 vì không bi t đầu là h , đầu là th c. Ch có ng i B c uyên thâm có b ng Ti n Sĩ, Th c Sĩ, đ u óc m i thông su t đ đoán bi t lúc nào ng i B c nói th t, lúc nào ý c a h ng c l i 180 đ . M t cô b n v t i ng i Nam l y ch ng ng i B c, nhà California, sang thăm m ch ng Ohio. Máy bay đ n khuya, sáng 7:30 bà m ch ng đã đ n gõ c a phòng h i d y ch a. Cô ta tr l i v n còn ngái ng . Bà m ch ng tr l i: “Th thì con c ng ti p đi nhé, ch ng nào d y cũng đ c”. Cô b n ng i Nam c a v t i không có kinh nghi m chi n tr ng giao thi p v i ng i B c nên t ng bà y nói th t, ng luôn m t m ch cho đ n 11 gi . Trong th i gian này thì bà m ch ng đã n u đ i m tâm cho th ng con trai ăn sáng, r i b t đ u chu n b cho bu i ăn tr a. V nhà sau này anh ch ng k b bà m d ĩa th m là l y con v không có ý t , sáng không bi t d y s m lo đ i m tâm cho ch ng hay cho b m ch ng. Cô b n v t i nói : “Chính b nói mình c ng , mình nghe l i b ng ti p mà b l i ch i mình!”

V t i là ng i mi n Nam, khi l y t i đã h c xong đ i h c Văn Khoa ở Vi t Nam, đang h c đ ch ng đ i h c bên Paris, sang đây h c ti p đ i h c M nên đ u óc t ng đ i thông su t: ch trong vòng vài tháng đ u là nàng đã ti p th đ c l i nói chuy n vòng vo tam qu c c a ng i B c gia đình chúng t i thay vì đi vào th ng v n đ . M i l n nàng xu ng b p, ch c n nàng nói: “Cái b p hôm nay sao b n quá” là t i kh c hi u ý nàng nói ngay là “Anh Ng c đi lau cái b p!”, t i ph i nhanh chân đi lau b p; hay hôm nào đi làm v nàng nói: “Hôm nay sao Loan th y h i nh c đ u”, là t i hi u ngay ý nàng nói “T i nay Loan không n u c m”, t i đ ng chèo thuy n ra sông Đ ng Nai câu cá v chiên ăn m t mình. Nói th nh ng không có nghĩa lúc nào t i cũng hi u ý nàng. Có m t l n đ ng trong phòng khách, nàng nói “Nhà mình s n m u khác ch c đ p”, t i đ ch nghĩa ngay là: “Anh Ng c, s n nhà bên trong m u khác!”. Phòng có nhi u đ n đầu, c c đ n đầu đ i n a t i cũng có kh năng s n l i c căn nhà, th nh ng phòng khách nhà t i kho ng khoát, tr n nhà cao hai t ng không cách gì t i s n đ c ngo i tr m n th v i c u thang chuyên môn có th v i tu t t n trên cao đ s n tr n nhà. Kh o giá thì th nói s n l i c bên trong nhà kho ng \$2,000 làm t i b nh m y ngày li n vì n u t i s n thì ch t n \$500 là cao l m. Lo l ng vài tu n m t ăn m t ng , t i s t cân vài pounds. Nàng h i lý do thì t i thú th t tr l i. Lúc y nàng m i cho t i bi t là nàng không có ý mu n t i s n l i nhà, ch nói m t câu bâng qu v y thôi!

Khi mình nói chuy n có tính ch t bên ngoài không th t lòng thì t đ i m đó đ n đ i m nói chuy n phóng đ i tô m u Eastmancolor cũng không xa nhau là m y. đ i m này, ng i B c cũng b xa ng i mi n Nam, đ c bi t là ng i sinh s ng ì mi n B c .

Tôi có một người chị cùng cha khác mẹ ở Nam Định tên là chị Hiền. Sau khi bố tôi di cư vào Nam thì khoảng năm 1960 chị liền lên thành phố để bố mẹ tôi nên hai bên không biết tin tức nhau. Đến năm 1995 khi tôi về Sài Gòn lên đầu tiên, thăm một gia đình hàng xa ở Vũng Tàu, nhớ người chị này vẫn còn liên lạc với gia đình người chị tôi ở ngoài Bắc nên hỏi được tôi ra bưu điện để gửi đi tin tức ra Nam Định để nói chuyện với chị Hiền:

-Thưa chị, em là Ngọc, con thím năm xưa ở Mỹ. U và cả gia đình sang định cư bên Mỹ từ năm 1975, hiện tại vẫn bình yên. Em là người đầu tiên trong gia đình về thăm Sài Gòn thăm nhà. Lúc Thím về Nam thì em chị sinh...

-Giỏi chị, Ngọc đã về quê thăm ông bà. Chị tôi khóc nước mắt nói tiếp:

-Lúc em sinh ở Sài Gòn chị có biết vì Thím có biên thư cho chị.

-Anh chị không biết thì vào Sài Gòn thăm em, em có một tí quà biếu anh chị.

-Chị yêu lắm, đi đâu hơn 40 giờ vào trong Nam chị rất là ngại. Em đã đi xa xôi vẫn dám tìm Mẹ và Việt Nam mà sao em không đi tìm ra Bắc thăm chị?

Ở Việt Nam tháng 4 năm 1975, trở về Sài Gòn lên đầu tiên hai mẹ tôi năm sau tôi căn nhà cũ và nhớ người quên tục sinh sống mà tôi còn lo sợ không yên lòng, huống gì nói chuyện đi ra Bắc? Đã thì người nhà hàng tôi ở Vũng Tàu ai cũng một lòng ngăn cản tôi không nên đi: "Chú đi ra ngoài Bắc thì thì nào cũng thất bại. Cậu phải báo hiệu trước!". Vì thế, dù rằng tôi rất cần áo quần người chị cùng máu thịt bố tôi nhưng tôi không dám ra Bắc mà mua quần áo vào Nam để chị em gặp nhau.

-Em ngại ra Bắc...

-Thôi em nói chuyện với anh L nhé. Anh L là chồng của chị tôi, chị trao máy cho anh L:

-C u Ng c đã v Vi t Nam r i đ y à?

-Th a vâng.

-T ngày mi n Nam đ c gi i phóng, anh ch đã t ng g p i Th y U và các em, th nh ng ch trong m t th i gian ng n cháu Vinh và Toàn t p k t vào Nam báo tin cho anh ch hay là Th y đã m t t năm 1970, còn U và các em đã đi đâu m t làm anh ch khóc c m y ngày đêm. Sau này bi t U và các em đ nh c M anh ch cũng m ng. Gi thì em đã v i quê h ng, giồng máu m duy nh t c a Th y mà em i không ra B c thăm anh ch ...

-Em s i m. Em nh t đ nh không đi.

-N u th thì anh và cháu Tu n đi xe ho vào thành ph đón c u ra đây. Nhà ta có chú Biên trong quân đ i, s ra đón c u ở nhà ga, c u không ph i s gì c .

Sau khi anh y nài n đ n bao nhiêu i n, cu i cùng tôi cũng xiêu lòng theo i đ ngh , ch anh y và c u con trai vào Nam r i tháp tùng tôi ra B c.

Tôi xu ng nhà ga Nam Đ nh sau khi ng i trong chuy n t u ho kinh hoàng g n 44 gi , và đúng nh anh L nói, anh Biên, đ i gia đình v ch ng anh L ch Hi n cùng con , cháu , ch t, và bao nhiêu là ng i i đã đ n đón v ch ng chúng tôi. T nhà ga đi b v nhà kho ng ch ng hai cây s . Nh n th y chúng tôi là ng i i ngo i qu c v , nh ng ng i khác ở trong làng túa ra đi b v i chúng tôi càng ngày càng đông, cho đ n khi v đ n nhà thì tôi không còn bi t ai là ai vì s ng i đ ng vây quanh tôi đông vô s k . Trong bao nhiêu ti ng xì x m bàn tán v tôi, tôi b ng nghe ti ng đàm tho i r t r c a hai đ a nh nói chuy n đ ng ngay k bên tôi:

-Ai đ y? M t th ng bé ng i i h i.

-Ông tao đ y. Ông tao M m i v .

Ch c a tôi năm nay 70 tu i, đã có con l n cháu ch t, nên tôi là vai ông v i nh ng đ a cháu ch t này. Tôi nghĩ th ng bé đang nói là m t trong nh ng đ a cháu ch t c a ch y đang nói v tôi.

-Th ông mày nói ti ng gì?

-Ông tao đ y h ? G m, ông tao nói ti ng M , ti ng Tây, ti ng T u..., ti ng gì cũng đ c c .

Tôi nghe th ng bé nói mà tr m t nhìn xem m t mày nó ra nh th nào. Nó non cho t, ch đ ch ng b y tu i là cùng, ch a bao gi g p tôi, tôi cũng ch a bao gi bi t nó. Th mà nó đã khoe xoen xoét ông c a nó – là tôi- v i th ng b n nó là tôi nói đ th ti ng!

Ch tôi m ng vô h n khi g p l i tôi. Hai bàn tay g y gu c d x ng c a ch y c b u ch t vào tay và vai c a tôi trong khi n c m t ch khóc r òng.

-Th y m t ch không đ c g p Th y nh ng bây gi g p đ c em, xem nh là ch cũng m n nguy n r i. Em gi ng Th y nh đúc...

Tuy m ng g p l i ng i ch cùng cha khác m , tôi v n còn m i quan tâm trong lòng v tình tr ng an ninh ngoài B c mà ng i thân trong Nam đã nói cho tôi bi t. Có l bi t đ c n i lo s c a tôi, anh L xen vào:

-C u có th y là đ đây bình yên vô s làm gì có c p bóc ph i không? Ng i trong Nam h nói láo, h m đ a c u không mu n c u ra B c, c tình ng n ch n tình ru t th t c a anh ch em mình ch ngoài B c làm gì có c p bóc, c u th y không? T t c m i s đ u bình th n vô t .

Đêm hôm y ng trên gác nhà ch Hi n mà tôi tr c tr n ng không yên tuy r ng đã đ c anh L tr n an ngoài B c không có chuy n c p bóc. Gi a đêm tôi xu ng d i nhà vì c n đi toilette. Căn nhà này b c vào là phòng khách, dài kho ng b y th c , r i có m t gian tr ng kho ng b n thu c không có nóc nhà nhìn th ng lên tr i ch tôi dùng làm nhà b p. Sau gian tr ng này là m t gian nh toilette và ch đ t m. T phòng khách mu n đi toilette ph i m c a đi vào nhà b p tr c. Ban đêm tr i t i đen nh m c không th y gì phía tru c, tôi mò m m v n thành thang gác xu ng l u r i ch m ch p ti n v c a h ng ra nhà b p. S so ng đ c m t c a, tôi mò tay xu ng qu đ m, xoay đ y c a ra ngoài thì ti ng soong ch o kho ng d i cánh c a r t đ vang m trong đêm t i, to còn h n bom nguyên t n Nagasaki . Tôi bàng hoàng, ch a đoán bi t s gì đã x y ra thì cái đèn vàng héo h t trong nhà ai đã b t lên. Nhìn k l i tôi th y anh L đang ng gi ng k bên c a đã b t ng i d y và v i tay vào công-t c b t đèn lên vì ti ng đ ng khua anh y d y. Qua ánh đèn, b y gi tôi m i bi t t i sao có ti ng soong ch o r t đ : Nhà nghèo c a m ra sau nhà b p không có khóa nên anh L ban đêm s ăn tr m vào nhà nên đ vài n i niêu soong ch o ngay d i b c c a. Ai m c a ra là n i s r t xu ng đ t, t o ra m t h th ng báo đ ng ăn tr m c c k tinh vì không t n m t đ ng xu nào.

Nhà ch tôi nghèo, ch có gì đáng ăn c p mà anh tôi còn “g n” h th ng báo đ ng ăn tr m soong ch o, th mà vào lúc ban ngày anh y nói v i tôi là ngoài B c không có c p, tôi c tho i mái vô t ! Đúng là ch có ng i B c chúng tôi m i ba hoa chích chòe đ n th !

Cái t t v h u v v n c a ng i B c nó đã t n t i t c nghìn năm nay. L ch s Vi t Nam chúng ta có nhi u b ng ch ng c th : Phù Đ ng Thiên V ng lên ba không bi t nói c i nh ng khi có gi c Ân tràn xu ng thì v n vai thành ng i ba tr ng c i ng a đánh tan quân gi c, Lý Thu ng Ki t gi cho ng i vào đ n th ngâm th bài Nam Qu c S n Hà Nam Đ C trong đêm đ v n đông tinh th n binh sĩ đánh b i quân nhà T ng. M t thói quen hay t t x u th ng hay khó thay đ i. Tr ng h p tôi cũng là thí d đ i n hình. Cho dù tôi có óc s a sai đ n đâu đ c i ti n, nh n th y ng i B c có nhi u khuy t đi m sai l m đ n đâu đ s a đ i mà v tôi ng i Nam c khen ng i B c phát âm chính xác, nói năng b t thi p l u loát thì ch c đ n T t Congo ng i B c chúng tôi cũng không bao gi có s thay đ i!